

Neznani rokopis slovenski v deželni muzeji goriškem.

Poroča m. p.

Milo se stori človeku, kadar čuje, kakó se pogublajo živi zanesljivi viri, glasne priče minulih časov celó denašnji dan, ko že vsakdo vsaj na videz kaže zanimanje za vse spomenike minulosti in na vsa usta obsoja pregrešna dejstva ónih, ki ali nevedoma ali zlobno ali iz kateregakoli vzroka uničujejo ali ne zabranjujejo pogube zgodovinskih spomenikov. In vender se vrše vpričo nas taka — rekel bi — herostratska, vandalska dejanja, ne da bi se mogel človek ustavljati. Kaj tudi stori oseba, ako celó poklicani faktorji ne mogó ali ne hoté storiti tega, kar se pričakuje od njih? Zató pa moramo zahvaljati vse, ki po svojih močéh, in naj so še takó oskromne, izkušajo oteti take zgodovinske spomenike.

Kakor mnogo drugih važnih arhivov, moral bi biti uničen tudi arhiv grofov Strassoldov. Prijazno naključje pa je nanoslo, da je g. prof. H. Majonica za deželni muzej goriški otel ta arhiv, ki je bil že na poti v tvornice v Stražišči pri Gorici. Med obilico pergamenov in drugih listín je bil tudi slovenski rokopis.

Rokopis šteje tri zvezke (15 cm široke, 19 cm dolge). Prvi zvezek obseza slovenske propovedi od str. 9.—214. in je trdo vezan. Na načelni platnici bereš:

Ternio I. Instruzioni. Duino li 14. Giugno P: B: Coope: 794. So fűß ein Lafter ißt, so giebtß doch keinen Frieden — Der Tugend nur allein, hat Gott dieß Glück beschieden. Duino d. 17. Junij 794. 1794.

Na naslovni strani je zapisano s črno tinto:

Verordnungen. — So fűß ein Lafter ißt, so giebtß doch keinen Frieden — Der Tugend nur allein, hat Gott dieß Glück beschieden. — Ein Mensch der Gott gehorcht, erwählt den besten Theil; — Ein Mensch, der Gott verläßt, verläßt sein eigens Heil. — Inu Pridige. Fac: Con: cujus thema: Leges imperantij obligant in conscientia. Nai le so dopadlive te pregrešnosti, toku vender ne pernefsejo miru, le famo tugentam je bog njega perdrushiu.

Do strani (incl.) 8. so: Verordnungen. Na str. 9. pa se začinja propoved: Evangelium na zheterto nedello po Veliki nozhi. Propovedovanja sezajo do str. 214. Na str. 215. je: Inhalt. Vrhu tega je še 17 strani, ki obsezajo, pričensí od zadi: Religionsunterricht auß der Katechisirkunft des D. Joh. Peter Millers. d. 31ten Decem. 793.

Drugi zvezek teh propovedij šteje 244 strani. Na zadnje platnice notranji strani bereš:

Omnia non mea sunt, non omnia sunt aliena
Sunt mea mixta aliis, sunt aliena meis.

Haurit aquam cribro, qui studet absque libro.

Na zunanji plati pa: (Inf) ruzioni 1795. Druga roka je napisala na to letnico 1840., vendar se prvotna letnica dobro razloči.

Tretji zvezek obseza le dva nečislana sešitka. Prvi sešitek šteje 20, drugi 18 listov. Na načelni platnici je zapisano:

Ternio III. Instruzioni Anno Domini 1796. 3m September. —

Kdo je spisal le-té propovedi, nisem mogel dognati. Obrnil sem se do g. grofa Nikolaja Strassolda, ki pa mi ni védel naznaniti čisto nič; zakaj: Die traurigen Reste des Archivs, die Prof. Majonica erwarb, (waren) . . . Eigenthum eines verstorbenen Veters. Preč. g. dekan devinski pa niti odgovoril ni na prošnjo mojo. Morebiti bodé kdo drug srečnejši.

Iz rokopisa posnemljemo, da je neznani pisatelj le-teh propovedij služil v Devinu v letih 1793.—1796., dalje, da je bil kooperator; začetni črki imena njegovega: P: B: Začetakoma je našemu neznancu slovenščina delala težkoče, vendar je jezik čimdalje boljši. Mož je pisal, kakor je govoril. In uprav to daje spisu nekovo posebnost, ki bi utegnila zanimati filologa.

Evo nekoliko cvetja: fviét, fvetà, fvejta, po fvejtu; miésto, viera, vira, vieter; cirkou, molitu; zhloveki, ludi; kroh, boh, bog, veliko nadloh; prafhinga je; u tiſtim zaiti, na krishi; u greheh, u nebeſſeh, na nebi; ſposna, de je greſhni; u imeni Jeſusovimo; pred judami, haidami; te poſvetne kralſtve (nom.); dugé (dolge); boſhz, dobizhk; flavó, floveſſa; fvezhenik, fvezheniza (svetník, ica); u kriſtianskeh zhednoſteh; poſhlufh (poſluh); kry, krivy; — rimſkega, bliſnemu, bliſnimu, drugega, drugiga; v eneſ hiſhi; bojſhi; grejſko, peklejſkiga; ſterpeno — ſtrup; pridgajte uſſej pametnej ſtvari; naduſhen; — ſapuſtiti, poleg ſapuſtit; viedet, vieſh viemo, vieſte, vieji; rataji, ſaſtopji (3. pl.); poboſſhamo; ſle fhlifheli — fhlifhali; videu, teu; oſnanu, ſturu, pridgau pridigali, ſi primu, fhou, fhau, napunla, govort, dapunt; jeti, jit, jiti; virvat, virjemo; ſe ſpominimo na; na ginje (jenja) dellat; more meſto mora; ſposnej (imp.); die (reče); uojdemo (uidemo) uoſhzhim; na uoſkeſ gori; ſoj, ſoje, k' ſojim; obeden; kir (ker); ne, na; terkaj; taſhen zhlovek; adn, edn; kdu, kdu; tu mo nez ne nuza; al bi na bli mi neſpametni, ki bi na teli; ta folk me zhaſty ſ jeſikam, al ferze je dolezh od mene; koteri; donafhni; toku; popunama; vonder, vender; dergazhi; poſihmau; na fkriufhi; jeſt vam imam ſa povedati; koker de bi teu rez; ſa en part . . . ſa en part: naſhe 'noge ſo naſ po leſhkim noſſile; bres ſe ſpomnit; memrati zheſ koga; oſtane ſa odgovorit; jagode na patnoſhtri (Rosenkranzi) prebirat, ſ' uſtmi ferſudrat, ſ' ozheſami okuli

lietati; zhe bomo . . . to bomo; jeft te sahualim; boga fhlushit; je biu sarozhen Mariji; i. t. d. rabi le malo tujk; tako ujameš tod in tam n. pr.: trofhtar; kurasho dati; u flauti (Gestalt); urshoh; nuz; lon; doplih; ah-tinga; folk; fe na contenà; meretamo; fzagat; brumen; fhpraha ali govorjenje; maninga ali mifu; intereffiran; visiran; otar (oltar); zviblat; kompliu; pokregau; fruga; bres tadla. i. t. d.

Na sedmo nedello po Finkustih.

Ufaku dobru drevu, dobro fadjje pernefse, enu malopridnu drevu malopridno fadjje pernefse. Math: 7: 17:

Koker en drev, kateri je od zhlovekou sapufhen u eni pufhavi, en malopriden fad pernefse; en fad bres smaha, en kifeu en terd fad: taku tudi en dreu, kateri je u eni dobri semli, kateriga ta flisni, ta saftopni zhlovek ¹⁾ obdeluje, njemu ²⁾ to potrebno ³⁾ semlo, inu mokroto da, bo en dobr, en smahtni, fladki in mehki fad pernefsiu.

Kadar ⁴⁾ pak ta zhlovek shely dobr fad imeti, fkerby on de ta dreu dobr rata, vedeozh, de en dobr dreu ufelej dobro fadjje pernefse. On ne sapufti ta drev, ne perpufti debi ta drev velik ratau: ampak on njega obdeluje, on sa njega fkerby dokler je fhe majhen.

Kdu je pak ta drev? — Ta drev fmo mi, inu fadjje fo nafhe della. En dober drev, kateri dobro fadjje pernefse, je en dobr zhlovek, kateri dobre della della. ⁵⁾ En malopridni drev, kateri malopridno fadjje pernefsè, je en malopridn zhlovek, kateri slave hude delle della.

Koker ta saftopni zhlovek fkerby, de ta drev dobr rata, in njega obdeluje: dokler je fhe majhen, toku tudi v glihi vishi, fe more fkerbeti sa tiga zhloveka, dokler je fhe majhen. Dokler je fhe majhen ta otrok, more on biti prou poduzhen, de on na tako visho en dober zhlovek rata, in dobre della bo dopernaf hau.

Jeft bom dans, ⁶⁾ kir fposnam de je potreba, inu kir mene befede Chriftna is danashniga Evang: opominajo, od te potrebne fkerby tih flarifhah proti fojim mlajfhim al otrokam govoriu.

Jeft bom govoriu od tih nar bol imenitnih doushnufhi ⁷⁾ proti dufhi tih otrok; inu rezhem, vi imate vafhe otroke.

1. sveftu poduzhyti.

2. pametno fhtrafati kader fo uredni.

3. En dobr exempel dati is vafhim sadershanjam.

Pofhlufhajte is ahtengo, jeft h'mali sazhnem.

¹⁾ zhloveki, ludi. ²⁾ njemi, mo. ³⁾ potrebno. ⁴⁾ kader. ⁵⁾ sa njegove slave delle; ⁶⁾ dans, donafhni; ⁷⁾ dushnost.

Pars Ima.

Ta prva vafha doushnost proti vafhim otrokam, je de imate njih poduzhyti, inu fkerbeti de bodo poduzheni u uffimu kar je potrebno h' isvelizhanju.

Vafhi otrozi so tudi h' timu zilu inu konzu stvarjeni koker vy, nam-rezh; debi boga ¹⁾ sposnali, njega molili, njemu flushyli, inu se isvelizhali.

Kaku bodo oni pak boga sposnali, njega molili, njemu flushyli, kaku se bodo isvelizhali, aku jih bošte pufili, de bodo shiveli u nevednosti koker ta nespametna shivina? ²⁾

Kaku bodo bogu dopadli? kaku sapovedi daponli? ³⁾ - kaku daponli doushnosti proti bogu, fojimu blishnimu, ⁴⁾ inu sam sebe? aku ne bodo poduzheni. Al kdu jih ima poduzhyti? — Ozhe inu mati.

Ufaki pametni zhlovek porezhe, de tifti, kateri eniga otroka rody, je doushan ⁵⁾ njega tudi rediti, to je, njemu ta potrebni shivefh, to potrebno oblazhilo dati. Ta otrok pa nima le samo tellu, ampak tudi eno neumerjozho dufho. Kir tedaj ufaki, kateri eniga otroka rody, je tudi doushan njega rediti, taku je on doushan, tudi sa ta nar bol imenitni tal, ⁶⁾ sa dufho fkerbeti, more trahtat de se ne ferdama dufho fojiga otroka, more trahtat de bo u uffimu poduzhen, kar je potreba h' isvelizhanju.

Mi nimamo zajta, sa to so Mafhniki, de poduzhijo nafhe otroke; taku more bit ⁷⁾ fdaj mislite. Tu ni tulku zhudno, de vi vafho doushnost, otroke poduzhyti na Mafhnike postavite, na Mafhnike denete: tu pak je zhudno, de vy, kir sposnaste de Mafhniki so sa to, ne poshlete vafhe otroke bol flifno h' chriftianskimu nauku; de jih pufite ob tiftej uri is shivino vun jit; ⁸⁾ ob kateri se dershy kriftianski nauk; tu je zhudno de jih ne perfilite u zirkou ⁹⁾ priti, katera ob zajtu tiga Chriftijanskiga nauka je zelu prasna.

Kdur zvibla naj le pride u zirkou ob tiftim zajtu, inu on se bo sazhudiu, de kir tulku hifh se tukej snajde, vender ¹⁰⁾ kumej 10 al 15 Pershon h' chriftianskimu nauku pride. Kir sposnaste de je doushnost tih Mafhnikou vafhe mlajfhi poduzhyti, tu je zhudno, de jih fami ne perpelete, tu je zhudno, de fami ne pridete, sa njim dati en dobr exempel, koker nom Chriftus en exempel da, de imamo beffedo boshjo poshlushat, defilih ¹¹⁾ tisto saftopmo, snamo. Chriftus je u tempelni, kir je 12 lejt imeu poslufhan phariserji: defilih, je on koker bog vezh vejdeu, koker uffu uzhenike judouske postave.

Hir Mafhnike vafho prvo doushnost otroke poduzhyti na se usamejo, taku je tu zhudno, de vi leto veliko dobroto, taku malo taku flavo ¹²⁾ sposnaste.

¹⁾ boh; ²⁾ shvina, ³⁾ daponli, napoumen, popunama ⁴⁾ blishnemu, rimfkega ⁵⁾ nadushen ⁶⁾ teil ⁷⁾ morebit ⁸⁾ jeti, ⁹⁾ cirkou ¹⁰⁾ vunder ¹¹⁾ defiglih ¹²⁾ flab.

Vi fkerbite sa zajtno shiuljenje, sa grunte, sa shivino, bogatyo zeu dan, zele tedne: sa duho, sa poduzhenje pak vafhii otrok taku malo fkerbite. Premiflite sanaprej de je vafha perva doushnoft Poduzhyti vafse otroke inu fkerbeti, de bodo poduzheni, je pak vafha druga doushmuft otroke, kader fo uredni pametno lhtrafati.

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje.)

III. Lampljeve čitanke.

Kaj torej zahtevajo »instrukcije« od čitankarjev?

Malo in vendar jako veliko; kakor je maršal Trivulzio dejal, da treba k vojevanju zlasti treh rečij, namreč: denarja, denarja, denarja, takó poudarjajo tudi instrukcije v navodilu za nemško čitanje vedno, vedno in vedno: formalno stran. Človek bi mislil, da bi moralo to biti nemškim čitankarjem jako po volji, ker so »instrukcije« takó liberalne ter jim na materialno stran, razven nekaterih določil¹⁾, ne stavijo nikakeršnih pogojev in ne delajo nobenih ovir in da so veseli, ker jim je poleg strogo določene metode zagotovljena pedagoška prostost gledé učiva in štiva. Toda čudno! Kakor bi jim bilo ukazovanje in svetovanje ministerskih »instrukcij« prelahkotno in nedostatno, ne zadovoljujejo se ž njimi. Liki jahačem-glumačem, ki hočejo svojo izvežbanost razkazati strmečemu gledalstvu ob umetnih zaprekah n. pr. ob obročih, s popirjem prevlečenih, ali jahajoč na jedni nogi ali pa zajedno na treh konjih, prav takó nemški čitankarji tekmujejo, kdo bi prekosil drugega, izumivši najbolj umetne in zvite ovirke, jarke in pregraje. Ko prebiram nemške čitanke in njih pripomenke, ne morem se načuditi, kakó iznajdljivo razvrščajo njih sestavljalci berila, v kakó skrivnostno zvezo ja spravljajo med seboj in z zgodovino, zemljepisjem in prirodoslovjem. Največjo slavo pa si je v tem oziru pridobil Lampelj (Leopold Lampel, profesor na akademski gimnaziji), čegar berila so uvedena tudi po nekaterih gimnazijah v slovenskih pokrajinah. Ta mož si je zveržil celo sistematiko in shematiko, katera ga po njega mislih takó varno vodi pri izbiranju in

¹⁾ N. pr. vis. odl. minist. za uk in bog. z dne 17. II. 1876, št. 2501., gledé obsega čitank; dalje določbe o povzdigi нравstveno-verskega duha in patrijotiskega mišljenja, določba o pravopisu.